

обоснованная и своевременная деятельность, направленная на минимизацию факторов социального риска, создание оптимальной социальной ситуации развития личности, проявления различных видов ее активности, раскрытие ее внутреннего потенциала, связанная с устранением факторов и условий нехимического зависимого поведения.

Ключевые слова: нехимические аддикции, аддиктивное поведение, причины аддиктивного поведения, разновидности аддиктивного поведения, нехимическое аддиктивное поведение, классификация видов и форм нехимического аддиктивного поведения, социально-педагогическая профилактика аддиктивного поведения.

VAKYLENKO OLENA, ZLENKO TETIANA. *Theoretical and methodological foundations prevention of non-chemical addictive behaviour secondary school pupils.*

In the article is outlines the problem of non-chemical addictive teenagers behaviour, the nature of addictive behaviour, the question of prevention addictive behaviour based on chemicals addictions (drugs, alcohol, tobacco dependences), the basic factors what contributing development of addictive behaviour. Indicated, that the risk of addiction as a manifestation of social social disadaptation is growing in adolescence, because it has a heightened suggestibility, interest to the new, desire to obtain new experiences, sensations. Determined that prevention of non-chemical addictive behaviour are humanistic forming, scientifically reasonable and timely work to minimize social risk factors, creating optimal social situation for the personal development, display of different types her activity, disclosure of her domestic capacity, relate with elimination non-chemical factors and conditions dependent behaviour.

Key words: non-chemical addiction, addictive behaviour, reasons of addictive behaviour, types of addictive behaviour, non-chemical addictive behaviour, types and forms classification of non-chemical addictive behaviour, socially-pedagogical prevention addictive behaviour.

УДК [343.544-057.874:37.018.32](477)

Вольнова Л.М., Кушнірчук О.Р.

СТАН ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПИТАНЬ ПРОФІЛАКТИКИ ПРОСТИТУЦІ НЕПОВНОЛІТНІХ У ШКОЛАХ- ІНТЕРНАТАХ УКРАЇНИ

Здійснено аналіз сучасного законодавчого забезпечення в Україні щодо захисту прав дитини загалом, а також щодо захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, зокрема. Визначено недоліки вітчизняного законодавства щодо захисту прав дитини. Окреслено напрями національного законодавства щодо правової охорони інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Здійснено аналіз нормативних актів щодо

профілактики проституції загалом і щодо профілактики проституції у школах-інтернатах. Автором означено основні шляхи удосконалення вітчизняного законодавчого забезпечення щодо профілактики проституції серед неповнолітніх вихованців інтернатів – серед дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Ключові слова: діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, школа-інтернат, проституція неповнолітніх, профілактика, законодавство.

У складних умовах розвитку сучасного українського суспільства особливої актуальності набувають питання, пов'язані із захистом прав та інтересів дитини, що покладено в основу визначення пріоритетних напрямів соціальної політики держави. Кількість злочинів, скоєних проти дітей, вказує на те, що ця категорія населення є соціально вразливою і належить до групи ризику потрапляння в ситуації торгівлі людьми, сексуальної експлуатації, зловживання психоактивними речовинами тощо. Враховуючи той факт, що, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, найчастіше страждають від порушень прав людини, стаючи жертвами насильства, жорстокого ставлення, залучення до найгірших форм дитячої праці, в тому числі, й до проституції, особливої актуальності набувають питання правового захисту даної категорії неповнолітніх.

Варто зазначити, що різні аспекти соціального та правового захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, висвітлюють у своїх працях такі вітчизняні науковці, як Л.С. Волинець, О.І. Карпенко, В.Г. Кобелєва, Н.Ю. Максимова, О.Є. Мачульська, В.Ю. Москалюк, Ж.В. Петрочко, І.В. Пеша, О.М. Потопахіна, І.М. Сирота та ін. Однак у своїх дослідженнях учені зосереджуються, передусім, на вивченні міжнародних стандартів захисту дітей відповідної категорії та на вивченні національного механізму забезпечення реалізації та контролю за виконанням норм законодавства про права дітей-сиріт. А тому питання щодо захисту цих дітей від сексуальної експлуатації та проституції не висвітлено як окремий спеціальний напрям дослідження. Окрім того, поки що залишилася поза увагою дослідників і проблема профілактики проституції неповнолітніх в ракурсі законодавчого регулювання.

Враховуючи означене, метою статті нами визначено: вивчення стану сучасного українського законодавчого забезпечення захисту прав дітей загалом та регулювання питань профілактики проституції неповнолітніх у школах-інтернатах зокрема.

Аналіз вітчизняного законодавства свідчить, що для України формальним загальнодержавним пріоритетом є захист прав дитини [4; 6]. Так, серед положень нормативно-правових актів національного та міжнародного характеру, стороною яких є Україна, варто відмітити такі: Конвенція ООН про права дитини, ратифікована Україною в 1991р.; Конвенція про кіберзлочинність (від 07.09.2005 р.); Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей (від 11.01.2006 р.); Європейська конвенція про здійснення прав дітей (від 03.08.2006 р.); Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей (від 14.09.2006 р.); Конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань

про утримання (від 14.09.2006 р.); Конвенція про контакт з дітьми (від 20.09.2006 р.); Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми (від 06.03.2008 р.); Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом (від 14.01.2009 р.), Європейська конвенція про усиновлення дітей (від 15.02.2011 р.) та інші.

Окремі міжнародні документи, що ратифіковані Україною, стосуються і профілактики проституції, серед них: Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці (від 05.10.2000 р.); Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії (від 03.04.2003 р.); Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (від 25.10.2007 р.). Україною прийняті до уваги й інші відповідні міжнародні документи та програми в цій області, зокрема, Декларація про запобігання та зупинення сексуальної експлуатації дітей та підлітків (25-28 листопада 2008 р.), Стокгольмська декларація та План дій, прийняті на першому Всесвітньому конгресі проти сексуальної експлуатації дітей в комерційних цілях (27-31 серпня 1996 р.), Йокогамські глобальні зобов'язання, прийняті на другому Всесвітньому конгресі проти сексуальної експлуатації дітей в комерційних цілях (17-20 грудня 2001 р.), Будапештські зобов'язання та План дій, прийняті на конференції з підготовки другого Всесвітнього конгресу проти сексуальної експлуатації дітей в комерційних цілях (20-21 листопада 2001 р.).

Разом із тим, на думку експертів (Р.А. Бортнік, Р.С. Мельник, І.В. Печенкін [7], Д. Реймон [5]), дотримання Україною положень міжнародно-правових договорів, стороною яких вона є, носить досить часто більше декларативний, аніж практичний характер. На сучасному етапі невирішеними залишаються проблеми опіки і піклування дітьми, протидії торгівлі дітьми, захисту від дискримінації дітей з національних меншин, захисту дітей від жорстокості та експлуатації, а також зростання злочинності серед неповнолітніх тощо. Так, у Заключних рекомендаціях Комітету ООН з прав дитини щодо результатів аналізу виконання Українською державою Заключних спостережень Комітету ООН з прав дитини за результатами третьої та четвертої об'єднаної доповіді України зазначено, що національне законодавство про права дитини залишається неадекватним [3]. Окрім того, Комітет занепокоєний тим, що значна частка дітей у віці до 15 років працюють у сфері неформальної чи тіньової економіки, в індустрії комерційного сексу та у вуличних жебрацьких угрупованнях. Комітет наголошує на тому, що в законодавство України досі не було включено положення щодо чіткої заборони дитячої проституції. У зв'язку із цим, досі невирішеними залишаються питання щодо попередження залучення до проституції дітей, зокрема, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які є вихованцями шкіл-інтернатів.

У контексті нашого дослідження серед головних документів у національному законодавстві, що визначають нормативну підтримку основних напрямів психологічної та педагогічної превенції залучення дітей до надання сексуальних послуг, зокрема до проституції, слід назвати Закон України «Про протидію торгівлі людьми» (від 20.09.2011 р. № 3739-VI); Постанову КМУ «Про консультативно-дорадчі органи з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного

розвитку» (від 05.09.2007 р. № 1087); Розпорядження КМУ «Про затвердження Концепції запобігання та викорінення найгірших форм праці дітей» (від 16.06.2003 р. № 364-р). Водночас, на сучасному етапі в Україні відсутня національна база з питань дотримання прав дитини з комплексними даними, деталізованими за віком, статтю, етнічним і соціально-економічним походженням, зокрема, і тих, що наражаються на ризик катувань, домашнього насильства та інших форм жорсткого поводження, дітей – жертв сексуальної експлуатації та сексуального насильства, дітей – шукачів притулку тощо.

Варто відмітити, що здійснити аналіз вітчизняного законодавства щодо захисту прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, досить складно, оскільки відповідні норми розпорошені по різних актах законодавства, що, в свою чергу, не дає можливості гарантувати дотримання та реалізацію встановлених прав дітей. Основні нормативні акти вітчизняного законодавства (згідно з даними Верховної Ради України «Офіційний веб-портал» [2]) у сфері правової охорони інтересів дітей відповідної категорії, на нашу думку, можна згрупувати залежно від напрямів регулювання:

1) *охорона основних прав дітей*: Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей» (від 11.07.2005 р. №1086/2005) та Закон України «Про охорону дитинства» (від 26.04.2001 р. № 2402-III);

2) *захист інтересів дитини в сімейних відносинах*: Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» (від 15.11.2001 № 2789-III); Постанови КМУ «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю» (від 26.04.2002 р. №565) та «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу» (від 26.04.2002 р. №564); Наказ Держкомсім'ямолодь України, Міносвіти України, МОЗ України, Мінпраці України «Про затвердження Правил опіки та піклування» (від 26.05.1999 р. №34/166/131/88); Наказ Мінсім'ямолодьспорт України «Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді і служб у справах дітей у процесі встановлення опіки, піклування, створення та забезпечення діяльності прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу» (від 25.09.2009 р. № 3385);

3) *соціальний захист дітей*: Указ Президента України «Про затвердження заходів щодо поліпшення становища дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків» (від 17.10.1997 р. №1153/97); Закони України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (від 21.06.2001 р. № 2558-III), «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (від 13.01.2005 р. №2342-IV); Постанова КМУ «Про виплату доплати особам із числа дітей-сиріт віком старше 18 років, яким призначено пенсію у разі втрати годувальника» (від 16.01.2008 р. №8);

4) *про діяльність державних органів і служб органів щодо підтримки дітей та молоді*: Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (від 24.01.1995 р. № 20/95-вр), Постанови КМУ «Про типові положення про притулок для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх» (від 09.06.1997 р. №565), «Про затвердження Типового положення про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (від 08.09.2005 р. №878), «Про затвердження Державної цільової соціальної програми

реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (від 17.10.2007 р. №1242); Наказ МОНмолодьспорт України, Мінсоцполітики України «Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (від 10.09.2012 р. № 995/557); Наказ Мінсім'ямолодьспорт, МОН України «Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та управлінь (відділів) освіти щодо підготовки до самостійного життя дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з числа учнів старших та випускних класів інтернатних закладів і шкіл соціальної реабілітації» (від 28.09.2007 р. № 3455/853); Наказ МОНмолодьспорт України, Мінсоцполітики України «Про затвердження Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (від 10.09.2012 р. № 995/557) та ін.

Означене вище вказує на те, що у вітчизняному законодавстві відсутні окремі нормативні акти щодо захисту дітей із соціально вразливих категорій від сексуальної експлуатації, зокрема від проституції. Безперечно, можна звернутися до Кримінального кодексу України чи Кодексу України про адміністративні правопорушення, які містять низку статей, спрямованих на боротьбу з проституцією, однак стосуються вони, насамперед, дорослих, а також регулюють відповідальність за вчинення відповідних протиправних дій, а не їх попередження.

По суті такими документами, що регулюють дотичні питання, є Наказ Мінсоцполітики України, МВС України, МОН України, МОЗ України «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення» (від 19.08.2014 р. №564/836/945/577) та Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії розповсюдженню дитячої порнографії (20.01.2010 р. № 1819-VI). Щодо інших документів, то лише деякі з них опосередковано стосуються превентивної діяльності щодо залучення до проституції серед даної категорії дітей, оскільки спрямовані на розвиток сімейних форм виховання та на підготовку до самостійного життя поза межами інтернатного закладу. Серед них, зокрема, варто відзначити Наказ Мінсім'ямолодьспорт, МОН України «Про затвердження Порядку взаємодії центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та управлінь (відділів) освіти щодо підготовки до самостійного життя дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з числа учнів старших та випускних класів інтернатних закладів і шкіл соціальної реабілітації». Разом із тим, як свідчать дослідження учених Л.М. Черенько, С.В. Полякової, А.Г. Реут та інших [1], більшість випускників школи-інтернату мають значні труднощі з продовженням навчання, працевлаштуванням, а також з отриманням житла, що також може стати передумовами залучення до проституції як своєрідного джерела доходів.

Серед позитивних кроків варто зазначити, що з метою забезпечення реалізації кожною дитиною права на виховання в сім'ї, зростання в безпечному сімейному оточенні, підвищення ефективності роботи державних органів та

органів місцевого самоврядування із запобігання соціальному сирітству, вдосконалення системи надання соціальних послуг дітям і сім'ям з дітьми Указом Президента України затверджена «Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року» (від 22.10.2012 р. № 609/2012). Упровадження заходів з реалізації стратегії дозволили певною мірою зменшити безпритульність дітей, активізувати усиновлення дітей громадянами України, забезпечити пріоритетність національного усиновлення над міждержавним, зменшити кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, влаштованих у заклади для таких дітей. Однак, загострення політичної ситуації в Україні призвело до скорочення видатків з Державного бюджету на утримання встановленого контингенту фахівців соціальної роботи, внаслідок чого усі попередні здобутки були фактично знівельовані.

Таким чином, аналіз вищезазначеного дозволяє зробити *висновок*, що основні нормативні акти у сфері правової охорони інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спрямовані на охорону основних прав дітей, інтересів дитини в сімейних відносинах та на соціальний захист дітей. Серед зазначених нормативних актів відсутній окремий напрям щодо профілактики залучення до проституції серед дітей даної категорії. Також в Україні відсутній чіткий національний механізм реалізації та контролю за виконанням норм законодавства про права дитини.

Позитивний результат у вирішенні наявних проблем, на наш погляд, забезпечить розвиток вітчизняного законодавчого забезпечення у наступних напрямках: формування в Україні відповідної міжнародним стандартам правової бази захисту прав і свобод дітей; координація системи захисту прав дитини з чітко визначеними центральними і місцевими органами виконавчої влади; внесення до законодавства нормативних актів щодо захисту дітей із соціально вразливих категорій населення від сексуальної експлуатації, зокрема, залучення до проституції. Разом із тим у психолого-педагогічному аспекті перспективу подальших розвідок ми вбачаємо у дослідженні питань розробки, апробації та впровадження превентивних програм, спрямованих на профілактику проституції у школах-інтернатах через формування у вихованок духовності, сімейних цінностей, здорового способу життя тощо.

Використана література:

1. *Бідність та нерівні можливості дітей в Україні* / Черенько Л.М., Полякова С.В., Реут А.Г. [та ін.] ; за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Український центр соціальних реформ, 2009. – 288 с.
2. *Законодавство України [Електронний ресурс]* // Верховна Рада України: офіційний веб-портал. – Текст. дані. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>. (дата звернення 19.04.2016).
3. *Левченко К. Б. Заключні рекомендації Комітету з прав дитини ООН як пріоритети національної політики захисту прав дитини [Аналітичний матеріал Катерини Левченко з приводу Заключних рекомендацій Комітету з прав дитини*

ООН] [Електронний ресурс] // Громадська організація «Ла-Страда Україна»: офіційний сайт – Текст. дані. – Режим доступу : http://www.la-strada.org.ua/ucp_mod_news_list_show_41.html.

4. Навчальний посібник у сфері протидії торгівлі людьми для суддів та прокурорів. Ознайомчі матеріали для держав-членів ЄС, асоційованих членів та держав-кандидатів на вступ. [Міжнародний центр розвитку міграційної політики ICMRD]. – ТОВ «КЛГЗ», 2007. – 217 с.

5. Реймон Д. Проблема продажу людей и проституция [Електронний ресурс] // Женское содружество. – Режим доступу : <http://www.womencw.ru/traffic/chapter02.html>.

6. Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.-метод. посіб. / К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук, О.А. Удалова [та ін.]. – К. : Агентство Україн, 2011. – 292 с.

7. Стан захисту прав дитини в Україні в 2010 – 2012 рр. [Електронний ресурс] / Бортнік Р., Мельник Р., Печенкін І. [та ін.] ; Всеукраїнська громадська організація «Правозахисна організація «Спільна Мета» Незалежний громадський Звіт щодо захисту прав дитини в Україні в 2010 – 2012 рр. – Текст. дані. – К., 2013. – Режим доступу: <http://comtonggoal.org.ua/?p=138>. (дата звернення 02.02.2016). – Назва з екрана.

ВОЛЬНОВА ЛЕСЯ НИКОЛАЕВНА, КУШНИРЧУК ОКСАНА РОМАНОВНА. Состояние законодательного обеспечения вопросов профилактики проституции несовершеннолетних в школах-интернатах Украины

Осуществлен анализ современного законодательного обеспечения в Украине по защите прав ребенка, а также по защите прав детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки. Обозначены недостатки отечественного законодательства по защите прав ребенка. Определены направления национального законодательства о правовой охране интересов детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки. Осуществлен анализ нормативных актов по профилактике проституции в целом, и по профилактике проституции в школах-интернатах. Автором обозначены основные направления совершенствования отечественного законодательного обеспечения по профилактике проституции среди несовершеннолетних воспитанников интернатов – детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки.

Ключевые слова: дети-сироты, дети, лишенные родительской опеки, школа-интернат, проституция несовершеннолетних, профилактика, законодательство.

VOL'NOVA LESYA, KUSHNIRCHUK OKSANA. State of legislative support of issues of prostitution prevention in Ukrainian boarding schools

Analysis of the current legal system in Ukraine (regarding child protection in general, and to protect the rights of orphans and children deprived of parental care in particular) made. Shortcomings of national legislation on child protection defined. Areas of national legislation on the legal protection of the interests of orphans and children deprived of parental care outlined. Analysis of regulations on the prevention of

prostitution in general and on the prevention of prostitution in boarding schools implemented. The author of the main ways of improving the national legislative support on the prevention of prostitution among minor's pupils of boarding schools (among orphans and children deprived of parental care) is defined.

Keywords: orphans, children deprived of parental care, boarding school, minor's prostitution, preventive, legislation.

УДК: 37.013.42

Годлевська А.І.

МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ ПО ФОРМУВАННЮ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ У ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ШКОЛИ-ІНТЕРНАТУ

В статті розкриті особливості формування комунікативних умінь підлітків в умовах школи-інтернату та ефективні методи соціально-педагогічної роботи по формуванню комунікативних умінь у дітей підліткового віку. Зокрема, аналізуються індивідуальні особливості дітей підліткового віку, найважливіші проблеми підлітків; роль спілкування як одного з найважливіших чинників формування підростаючої особистості; комунікативні уміння як необхідна умова успішної взаємодії, міжособистісних стосунків, успішного спілкування; процес формування комунікативних умінь підлітків школи-інтернату як одне із важливих завдань педагога, що є результатом процесу педагогічного спілкування і залежить від рівня комунікативних умінь суб'єктів спілкування. Характеризуються методи соціально-педагогічної роботи як механізми соціально-психологічного регулювання поведінки дитини, можливість цілеспрямованого впливу на формування комунікативних умінь підлітків в умовах школи-інтернату.

Ключові слова: спілкування, підлітки, комунікативні уміння, методи соціально-педагогічної роботи по формуванню комунікативних умінь підлітків, школа-інтернат.

У практиці соціальної роботи широко застосовують методи соціально-педагогічної роботи, які відзначаються впливом на клієнта через механізми соціально-психологічного та педагогічного регулювання його соціальної поведінки. Механізм педагогічного регулювання поведінки дитини чи групи дітей дає можливість цілеспрямованого впливу на свідомість з метою формування у неї поглядів, переконань, моральних норм, уміння правильно діяти в конкретних ситуаціях життєдіяльності.

Фахівцеві соціальної сфери часто приходиться впливати на соціально-психологічні явища, які панують в соціальному мікросередовищі і можуть нав'язувати дитині хибні зразки поведінки, ізолювати, особливо в підлітковому віці, від суспільних норм і цінностей. Саме тому, що на свідомість і поведінку